

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับพระราชกรณียกิจทางด้านศิลปะ

พัธนี โชติกเสถียร

SWU-Rd
VSN 3 P3

คำนำ

ในขณะที่ชาวโลกพากันชื่นชมยกย่องสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความสวยงามทั้งพระสิริโฉมทั้งพระจริยาวัตร และการสวมฉลองพระองค์ จนกระทั่งมีผู้ขอพระราชทานพระนามาภิไธยเป็นชื่อดอกไม้ที่สวยงามพันธุ์ใหม่ คือ ดอกแคทลียาควีนสิริกิติ์ ดอกดอนญ่าควีนสิริกิติ์ และดอกกุหลาบควีนสิริกิติ์ โดยเฉพาะดอกกุหลาบควีนสิริกิติ์นี้ ผู้ขอพระราชทานพระนามาภิไธยให้เหตุผลว่า “ สมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทยทรงมีพระสิริโฉมเป็นเสน่ห์แบบตะวันออกเหนือตะวันตก ” (กองสวนสาธารณะ กรุงเทพมหานคร 2535 : 1)

สิ่งที่แฝงอยู่ภายในพระสิริโฉมอันงดงามนี้ คือ พระสติปัญญาที่เฉียบแหลม พระราชดำริที่กว้างไกลและลึกซึ้ง และพระหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตา ตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจช่วยเหลือราษฎรให้พ้นจากความทุกข์อันได้แก่ความยากจน เป็นต้น ทำให้พระองค์ท่านโดยเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทั่วทุกหนทุกแห่งไม่ว่าวันแม้แต่ท้องถิ่นทุรกันดาร จนกระทั่งหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ถึงกับทรงปรารภว่า “ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักกีฬา พระองค์ท่านก็บุกไปถึงไหน ๆ ขึ้นเขาลงห้วยได้ และที่ว่าแปลกก็คือว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถซึ่งพระองค์ท่านมีพระรูปโฉมก็เป็นสตรี แล้วก็ไม่ใช่บึกบึนอะไรเท่าไร แต่ว่าพระองค์ท่านก็ทรงสมบูรณ์สมบัติตตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปได้อย่างชนิดทรหดจริง ๆ ” (สำ-

นักรงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ 2534 : 96 - 97) อาจกล่าวได้ว่าทุกท้องที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรและได้พระราชทานพระราชดำริเป็นโครงการอาชีพหลัก คือ การทำไร่ทำนาไว้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็จะมีพระราชทานพระราชดำริและจัดทำอาชีพเสริมไว้ควบคู่กันไปด้วย

พระราชกรณียกิจทางด้านศิลปะ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระปณิธานที่จะทรงรักษาศิลปวัฒนธรรมมิให้สูญสิ้นไป ดังมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “ ขณะที่การหาเลี้ยงตนเองจะสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านวัตถุ เราจะไม่ลืมที่จะส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม และสามารถยึดถือเป็นที่ยึดทางใจมาได้กว่า 700 ปีแล้ว ” (พัตราพร จารุศร 2529 : 108) ทางที่จะส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมไว้ได้ คือ การพัฒนาคุณภาพของราษฎร ซึ่งทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพิจารณาเห็นว่าการช่วยเหลือราษฎรนั้น มิใช่แก้ปัญหเฉพาะหน้า แต่จะต้องช่วยเหลือระยะยาว ให้ราษฎรสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในที่สุด (สัมภาษณ์ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล 2535) สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการให้การศึกษา เพื่อให้ราษฎรจักได้นำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่ให้ถูกหลอกลวงได้

(สัมภาษณ์ คุณหญิงจรุจจิตต์ ทีชะระ 2535) อีกทั้งช่วยให้สามารถประกอบอาชีพได้ผลดียิ่งขึ้นด้วย นอกจากนี้ การดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เพราะคนคือทรัพยากรที่สำคัญของชาติ ถ้าประชากรของชาติมีแต่โรคภัยไข้เจ็บ การพัฒนาชาติย่อมทำได้ยาก (อัครวิน เทพาคำ 2524 - 2525 : 1 และสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ 2533 (2) : 56) จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ช่วยเหลือราษฎรในด้านการศึกษาและดูแลสุขภาพอนามัยเป็นปฐม ต่อจากนั้นจึงทรงหาวิธีการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ตามกำลังความสามารถของราษฎรในแต่ละท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติที่มีในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อไป

พระราชกรณียกิจที่ดีเด่นและสำคัญต่อประเทศชาติของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สามารถช่วยเหลือราษฎรได้อย่างทั่วถึงทั้งประเทศ ได้ผลดีจนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวไทยและชาวโลก พระราชกรณียกิจหนึ่งคือ พระราชกรณียกิจทางด้านศิลปะ ที่ทรงทะนุบำรุงส่งเสริม รักษา และเผยแพร่งานศิลปะของชาติให้นุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสเห็นความสามารถของบรรพบุรุษ ได้ภาคภูมิใจที่ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน และสามารถทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรชาวไทยโดยเฉพาะเกษตรกร ให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นด้วย

พระราชกรณียกิจทางด้านศิลปะของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อาจจำแนกออกเป็นโครงการ 4 ประเภท คือ โครงการอัน

เนื่องจากพระราชดำริร่วมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงการสนองแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงการอื่นเนื่องจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และโครงการเสริมโครงการอื่นเนื่องจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

1. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริร่วมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น พระราชพิธีพระราชทานครอบครัวยุวชนและพระราชพิธีครอบองค์พระพิราพต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีพระราชทานครอบครัวยุวชน และพระราชพิธีครอบองค์พระพิราพต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพถึง 2 ครั้ง ด้วยทรงเกรงว่าการรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพจะสูญไป พิธีครอบองค์พระพิราพครั้งแรกได้จัดขึ้น ณ บริเวณโรงละครพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 24 มกราคม พุทธศักราช 2506 ต่อมาทรงทราบว่าศิลปินอาวุโสที่พระราชทานครอบไว้ครั้งนั้นเหลือแต่นายหัยดี ช่างทอง เพียงคนเดียวและชราภาพแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีครอบครัวยุวชนและพระราชพิธีครอบองค์พระพิราพต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพอีกครั้งหนึ่ง ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตร-

ลดาโรฐาน เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พุทธศักราช 2527

2. โครงการสนองแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติในเรื่องโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเป็นอย่างมาก ด้วยทรงเล็งเห็นว่า “ขณะนี้ได้มีผู้สนใจและหาซื้อโบราณวัตถุและศิลปวัตถุส่งออกไปต่างประเทศกันมาก ถ้าต่อไปภายหน้าเราจะต้องไปศึกษาหรือไปชมโบราณวัตถุศิลปวัตถุของไทยเราเองในต่างประเทศ ก็คงจะเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าอับอายมาก เราจึงควรจะชวนช่วยและช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเรา แล้วจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานเก็บรักษาไว้จะเป็นการดีที่สุด ” (พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ 2519 : 17)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำเนินตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดย ทรงส่งเสริมให้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พระที่นั่งวิมานเมฆ กับทั้ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุออกจัดแสดงนิทรรศการพิเศษ ในโอกาสต่างๆ เพื่อทรงรับพระราชอาคันตุกะเสมอ โดยจัดที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทบ้าง ที่พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทบ้าง นอกจากนี้ ยัง ทรงสนับสนุนให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ศูนย์ศิลปาชีพในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ชั้น ณ พระที่นั่งอภิเชษฐสถิต ในบริเวณพระที่นั่ง
อัมพรสถานด้วย

3. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระ- บรมราชินีนาถ

3.1 ชุดไทยพระราชนิยม

ในปีพุทธศักราช 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่อินโดนีเซีย พม่า และต่อมาเสด็จฯ ประเทศในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชดำริว่าสตรีไทยควรมีชุดประจำชาติเพื่อให้เป็นแบบแผนจึงโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค ร่วมกับผู้รู้และผู้ชำนาญการเรื่องเสื้อผ้าอาภรณ์ศึกษาค้นคว้าและสร้างสรรค์รูปแบบชุดประจำชาติของสตรีไทย และได้กำหนดชุดไทยพระราชนิยมขึ้น 8 ชุด คือ ชุดไทยเรือนต้น ชุดไทยจิตรลดา ชุดไทยอมรินทร์ ชุดไทยดุสิต ชุดไทยบรมพิมาน ชุดไทยจักรี ชุดไทยศิวาลัย และชุดไทยจักรพรรดิ พร้อมทั้งกำหนดวิธีใช้ให้เหมาะสมกับโอกาสด้วย เช่น ชุดไทยจิตรลดา ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ หรืองานที่ผู้ชายแต่งกายเต็มยศ เช่น รับประมุขของประเทศที่มาเยือนอย่างเป็นทางการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการดัดแปลงชุดไทยเรียกว่า ชุดไทยประยุกต์ซึ่งอาจจะใช้ในงานลำลอง งานราตรีสโมสร หรือสำหรับเจ้าสาวสวมในงานเลี้ยงตอนกลางคืนก็ได้

3.2 การนำผ้าไหมไทยมาตัดเสื้อผ้า ผู้ชายไทย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้นำผ้าไหมไทย เช่น ผ้าไหมพื้น ผ้าไหมมัดหมี่ มาให้ผู้ชายไทยประยุกต์ตัดเป็นสูท ชุดทักซิโด และชุดแบล็กไท

3.3 การแสดงบรรยากาศความเป็นอยู่ ของชาววัง

ในงานสองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชดำริให้แสดงให้ประชาชนได้เห็นบรรยากาศชีวิตความเป็นอยู่ของชาววังตามพระตำหนักเจ้านายฝ่ายในในสมัยโบราณ โดยจำลองตำหนักสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งแสดงการทอผ้าด้วยกี่มือ ปักสะดึง ร้อยมาลัย จีบผ้า จัดพุ่ม ถักตาชุน พับผ้าเช็ดหน้า ตำหนักพระวิมาดาเธอฯ ซึ่งแสดงการจัดเครื่องเสวย สลักผักผลไม้ จัดดอกไม้แบบฝรั่ง และมีการเล่นเครื่องสาย ส่วน ตำหนักเจ้าดารารัศมี ซึ่งจัดให้เจ้านายฝ่ายเหนือนั่งจัดบายศรีเก้าชั้น พร้อมทั้งมีปี่พาทย์เครื่องห้าและผู้พ้อน

4. โครงการเสริมโครงการอันเนื่องมา จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ พระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพยายามที่จะยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชาวไทยให้เท่าเทียมกับอาชีพอื่น ๆ เช่น พระราชทานพระราชดำริให้จัดทำโครงการ

ช่วยสตรีในชนบทเพื่อช่วยเหลือครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พร้อมทั้งพระราชทานความร่วมมือกับองค์การสังคมสงเคราะห์ และองค์การการกุศลที่มีวัตถุประสงค์มุ่งบรรเทาความทุกข์ร้อนของราษฎรที่ยากจน ขาดที่พึ่ง ให้ได้รับความช่วยเหลือตามสมควรเท่าที่จะกระทำได้ พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมต่างจังหวัด เพื่อทรงเยี่ยมพสกนิกรตลอดมานั้น ทรงสนพระทัยในการส่งเสริมเพิ่มพูนรายได้ให้ราษฎร และอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองมิให้สูญสิ้นไป จึงเกิด “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” ขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2519 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อให้โอกาสชาวไร่ชาวนา และครอบครัว สามารถหารายได้เสริมเป็นประจำ โดยไม่ต้องหวาดหวั่นต่ออุปสรรคทางดินฟ้าอากาศ ซึ่งจะเป็นการยกสถานภาพของชีวิตให้ดีขึ้น เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศิลปะและหัตถกรรมไทยที่กำลังจะเสื่อมสูญไปให้คงอยู่ โดยเน้นการผลิตผลงานให้มีคุณภาพดีเยี่ยมอยู่เสมอ

ดังนั้นจึงมีโรงฝึกศิลปาชีพเปิดการอบรมงานศิลปะไม่ต่ำกว่า 33 แผนก เช่น แผนกคร่ำ แผนกยกไหมแบบโบราณ แผนกทอจก แผนกตกแต่งด้วยปักแมลงทับ เป็นต้น โรงฝึกศิลปาชีพที่ใหญ่ ๆ คือ โรงฝึกศิลปาชีพจิตรลดา และที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร สำหรับโรงฝึกศิลปาชีพนี้ มีทั้งที่เป็นโรงฝึกถาวรและโรงฝึกเคลื่อนที่ โรงฝึก

อบรมทางด้านศิลปะที่กระจายกระจายไปหลายจังหวัด คือ โรงฝึกอบรมทอผ้าไหมมัดหมี่และผ้าไหมพื้นซึ่งมีที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร พระนครศรีอยุธยา ปราจีนบุรี แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ อุตรดิตถ์ สกลนคร นครพนม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มุกดาหาร ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ชัยภูมินครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ส่วนโรงฝึกศิลปาชีพเคลื่อนที่ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นตามสถานที่ที่แปรพระราชฐานนั้น เมื่อผู้ที่เข้ารับการอบรมฝึกงานชั่วระยะหนึ่งแล้ว อาจจะมาฝึกงานต่อในโรงฝึกสวนจิตรลดาอีกตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล

โครงการของมูลนิธิศิลปาชีพในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ดังกล่าวข้างต้น เป็นโครงการเสริมโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกล่าวคือ เมื่อมี โครงการแพทย์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไปรักษาพยาบาลราษฎรที่เจ็บป่วย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะทรงสอบถามความเป็นอยู่ของครอบครัวผู้ป่วยด้วย และจะให้บุตรธิดาและภรรยาผู้ป่วยได้เข้ารับการฝึกศิลปาชีพตามความถนัดของตนบ้าง ตามอาชีพเดิมของครอบครัวบ้าง หรือตามความสนใจของแต่ละคนบ้าง หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมี โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับการเกษตร เช่น โครงการพัฒนาเกษตรกรรมเบ็ดเสร็จที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

ภรรยาบุตรธิดาของเกษตรกรได้มีอาชีพเสริมเพิ่ม
พูนรายได้ของครอบครัวด้วย

การเผยแพร่งานในโครงการด้าน ศิลปะอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม- ราชินีนาถ

1. การเผยแพร่งานในโครงการด้านศิลปะ ด้วยพระองค์เองทั้งในประเทศและต่าง- ประเทศ มีดังนี้

1.1 ในประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หาตลาดจำหน่ายสินค้าของราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกศิลปาชีพด้วย โดยให้เปิด “ร้านจิตรลดา” หลายสาขา เช่น ที่ศูนย์การค้าโอเรียนเต็ลพลาซ่า ชั้นล่างของศาลาเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในพระบรมมหาราชวัง บริเวณหมู่บ้านไทยสวนสามพราน ที่เมืองพัทยา ที่ท่าอากาศยานดอนเมือง ที่ท่าอากาศยานเชียงใหม่ ที่โรงแรมฮิลตัน ที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และที่โรงแรมเฟิร์ล จังหวัดภูเก็ต (ในปัจจุบัน ร้านจิตรลดาบางแห่งได้ปิดกิจการแล้ว) การที่งานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แพร่หลายไปทั่วประเทศ ทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญ จึงตั้งเป็นกองศิลปาชีพในสำนักราชเลขาธิการ เมื่อพุทธศักราช 2528 ทำให้การปฏิบัติงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ คล่องตัวขึ้น

1.2 ในต่างประเทศ เช่น

ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้รับคำเชิญเสด็จของมิตรประเทศให้ไปเยือนเพื่อเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ในโอกาสนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเตรียมฉลองพระองค์ตัดเย็บด้วยผ้าไหมไทยทั้งแบบสากลและแบบไทยพระราชินยม เพื่อใช้ให้ถูกโอกาสในต่างประเทศ ทำให้ผ้าไหมไทยเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก และครั้งล่าสุดที่ทรงได้รับเชิญเสด็จฯ ไปต่างประเทศ คือระหว่างวันที่ 26 ตุลาคม - 15 พฤศจิกายน 2534 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จเยือนกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของประธานกลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงวอชิงตัน เพื่อทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ณ โรงแรมวอชิงตัน เซอราดัน ในโอกาสนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทรงเป็นประธานในพิธีเปิดนิทรรศการเกี่ยวกับประเทศไทย ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงวอชิงตัน ได้เสด็จฯ ไปร่วมงานถวายพระกระยาหารค่ำที่ทำเนียบขาว และได้ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพฯ ไปทรงเผยแพร่แก่ชาวอเมริกันด้วย

2. การเผยแพร่งานในโครงการด้านศิลปะ ของหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งของประเทศ ไทยและต่างประเทศ มีดังนี้

2.1 ประเทศไทย

บริษัทการบินไทย จำกัด และบริษัทแปซิฟิคคอมมิวนิคชั่น จำกัด ได้สร้าง ภาพยนตร์สารคดีพิเศษเกี่ยวกับที่มาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ เพื่อชี้ให้เห็นว่าโครงการของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ เป็นโครงการที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง ช่วยราษฎรทางด้านเศรษฐกิจ เป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่เกษตรกรผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังเป็นโครงการทางมนุษยศาสตร์ในแง่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและศิลปกรรมพื้นบ้านของไทย เป็นโครงการทางสังคมที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ ที่สำคัญคือโครงการนี้ผู้เข้าร่วมโครงการล้วนเป็นคนยากจน แต่กลับประสบความสำเร็จไปทั่วประเทศ

ภาพยนตร์สารคดีพิเศษนี้จะฉายบนเครื่องบินของบริษัทการบินไทย จำกัด ทุกสายที่บินระหว่างทวีป ในเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2535 เป็นต้นไป

2.2 ต่างประเทศ

2.2.1 บทความเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

ก. นิตยสาร NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE ซึ่งมีผู้ติดตามอ่านข่าวไม่ต่ำกว่า 12 ล้านคน ได้ลงบทความเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เรื่อง “THE WORKING ROYALTY”

ข. หนังสือ GEO MAGAZINE; LEADER'S MAGAZINE; THE PLAIN TRUTH; HARVARD INTERNATIONAL REVIEW

และ READERS' DIGEST ลงบทความการตามเสด็จฯ ไปในที่ต่าง ๆ ในปีพุทธศักราช 2527

2.2.2 รายการโทรทัศน์ สถานีวิทยุโทรทัศน์จากต่างประเทศได้มาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามเสด็จฯ และถ่ายทำภาพยนตร์โทรทัศน์ไปออกรายการ เช่น

ก. โทรทัศน์ของ BBC แห่งประเทศอังกฤษทำเรื่อง “THE SOUL OF THE NATION”

ข. โทรทัศน์ของ ABC แห่งประเทศออสเตรเลียทำเรื่อง “พระราชกรณียกิจ”

ค. AMBASSADOR FOUNDATION แห่งประเทศสหรัฐอเมริกาทำเรื่อง “MORE THAN A MONARCH” ความยาว 1 ชั่วโมง เพื่อเผยแพร่ทางโทรทัศน์ไปทั่วโลก

สรุป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจหลากหลายเพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎร ได้มีพระราชดำริต่าง ๆ ด้วยพระปรีชาสามารถอันสุขุมคัมภีรภาพในอันที่จะนำความรู้ความสามารถ และอัจฉริยะของราษฎรมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและประเทศชาติ โดยการที่ทรงสนับสนุนให้ราษฎรแต่ละท้องถิ่นผลิตสินค้าพื้นเมืองซึ่งราษฎรมีฝีมือและทำอยู่แล้ว อีกทั้งการหาวัสดุมาประกอบก็หาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ๆ พระราชกรณียกิจนี้แผ่ไปซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งสมเด็จพระนาง

เจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงค้นพบศิลปะชั้นสูงที่ปรากฏเป็นเครื่องอุปโภคประจำวันของราษฎร และทรงยอมรับว่า “ ชาวบ้านเป็นเหมือนคอมพิวเตอร์ชิ้นเอก เพราะลวดลายต่าง ๆ (ของผ้ามัดหมี่) ล้วนออกมาจากหัวของชาวบ้านโดยแท้ ” (ไทยรัฐ 31 มกราคม 2535 : 19) ดังนั้น พระองค์ท่านจึงทรงตั้งพระทัยที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมงานด้านศิลปะให้อยู่ยั่งยืน เป็นสิ่งที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ความเจริญรุ่งเรือง และความมีอิสระของประเทศไทย

ความละเอียดลออที่แฝงอยู่ในงานศิลปะพื้นบ้านนี้เป็นสิ่งที่พระเนตรอันแหลมคมของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพบ และได้ทรงนำมาฟื้นฟูให้เกิดประโยชน์แก่ชาวบ้าน รวมทั้งแสวงหาชาวบ้านที่มีฝีมือมาช่วยถ่ายทอดวิชาการที่กำลังจะสูญไปให้แก่คนรุ่นหลัง เพื่อให้งานศิลปะที่มีค่าของประเทศไทยได้มีผู้สืบทอดต่อไป นอกจากนี้พระองค์ท่านยังทรงให้คำแนะนำในด้านต่าง ๆ เช่น วิธีการผลิต การออกแบบผลิตภัณฑ์โดยคงศิลปะดั้งเดิมไว้ ทำให้เป็นที่นิยมทั่วไปและนำไปใช้ได้จริง ๆ ประจักษ์พยานในการพิจารณาผลิตภัณฑ์ดีเด่น เช่น ในการประกวดผลงานเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติ ครั้งที่ 5 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ซึ่งมหาวิทยาลัยศิลปากรจัดโดยได้รับการสนับสนุนจาก บริษัท ไอ.บี.เอ็ม. ประเทศไทย จำกัด ผลการตัดสินผลงานเครื่องปั้นดินเผาประเภทหัตถกรรมโดยไม่มีการเคลือบรางวัลยอดเยี่ยม ได้รับโล่และเงินรางวัล 35,000 บาท ได้แก่ผลงานชื่อ “ ขบวนแห่นาค ” ของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร (ศิลปวัฒนธรรม กันยายน

2534 : 42)

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบุกเบิกอนุรักษ์งานด้านศิลปะของชาติ และการที่พระองค์พยายามที่จะพัฒนาคุณภาพของงานศิลปะของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ซึ่งท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์กล่าวว่า “ งานในโครงการศิลปาชีพถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นโบว์แดง ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงทำให้ประชาชนได้มีรายได้มากขึ้น และเป็นการสร้างช่างฝีมือขึ้นในประเทศไทยเป็นจำนวนมากทีเดียว ” (ไทยรัฐ 31 มกราคม 2535 : 19) ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์มรดกของชาติให้คงอยู่ ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศแสดงความชื่นชมและยกย่อง จึงทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาเกิตติมศักดิ์ เหรียญ และรางวัล เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างปริญญาเกิตติมศักดิ์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปะ เช่น สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการออกแบบอุตสาหกรรม และ สาขาวิชาศิลปอุตสาหกรรม ศิลปศาสตรดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชามณฑลศิลป์ และ ศิลปไทย และในปีพุทธศักราช 2534 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญา ครุศาสตรดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ในฐานะที่พระองค์ทรงสนับสนุนการศึกษาทุกระดับของชาติ โดยเฉพาะด้านศิลปหัตถกรรมของชาติ ส่วนตัวอย่างเหรียญและรางวัล ที่ทรงได้รับมาอันเนื่องมาจากพระราชกรณียกิจดีเด่นทางด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ และเผยแพร่งานศิลปะของชาติก็มีเป็นจำนวนมาก เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่ง

สหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวาย เหริยญเชเรส เมื่อพุทธศักราช 2522 ในฐานะที่ได้ทรงส่งเสริมให้เกิดความนิยมศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติ และทรงพยายามให้เกษตรกรได้เป็นเจ้าของที่ดิน ทำกินอย่างทั่วถึง และล่าสุดปีพุทธศักราช 2535 องค์การยูเนสโกได้ทูลเกล้าฯ ถวาย เหริยญทอง บุโรพุทโธ ในฐานะที่ทรงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ส่งเสริมมรดกหัตถกรรมในเอเชีย ทรงอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดงานศิลปหัตถกรรม รวมทั้งยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนที่ยากไร้ ให้มีอาชีพ และมีความเป็นอยู่ดีขึ้นมากกว่า 40 ปี ด้วย นอกจากนี้คณะรัฐบาลได้จัดพิธีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงาน “ปัสตริไทย” ในโอกาสนั้นทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวาย เหริยญดุซงญอมาล ชัมศิลป์วิทยา ณ ดึกสันต์ไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 โดยนายกรัฐมนตรีได้กล่าวสดุดีว่ารัฐบาลได้ตระหนักถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ได้ทรงปฏิบัติมาเป็นเวลาหลายสิบปี เป็นการสร้างประโยชน์ต่อสังคม รัฐบาลจึงมีมตินำความขึ้นกราบบังคมทูลถวายเหริยญดุซงญอมาล ชัมศิลป์วิทยา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (ไทยรัฐ 2 มีนาคม 2535 : 19) อนึ่ง สหพันธ์พิทักษ์เด็กได้ทูลเกล้าฯ ถวาย รวงวัลเกียรติคุณ เมื่อพุทธศักราช 2524 เพื่อเฉลิม

พระเกียรติในฐานะที่ทรงช่วยเหลือผู้ลี้ภัย และทรงอุทิศพระองค์ในการส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย ซึ่งนับเป็นรางวัลสูงสุดของสหพันธ์พิทักษ์เด็ก และถวายพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แห่งประเทศไทยเป็นพระองค์แรก และสมาคมเอเชียก็ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย รวงวัลด้านมนุษยธรรม เมื่อพุทธศักราช 2528 เพื่อเฉลิมพระเกียรติในฐานะที่ทรงอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย และทรงยกฐานะความเป็นอยู่ของสตรี

ด้วยพระจริยาวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อพลนิกรชาวไทยมาเป็นเวลาหลายสิบปีอย่างสม่ำเสมอ ดังกล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงมุ่งมั่นในการประกอบพระราชกรณียกิจสนองพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนเป็นคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ประเทศชาติ ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ด้วยน้ำพระทัยเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา เพื่อผลแห่งความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ และได้เผยแพร่วพระเกียรติคุณของประเทศไปยังนานาชาติให้เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไป ในวาระอันเป็นมงคลที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถจะทรงมีพระชนมายุครบ 5 รอบนี้ สมควรที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและหน่วยงานทุกหน่วยงานได้ร่วมใจกันเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์ให้ปรากฏจรรยาวยิ่งขึ้นไปอีก

เอกสารอ้างอิง

- “งานสองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์,” ไทยรัฐ 22 ตุลาคม 2525 : 4.
- “จัดงานสิงหข 60 ปีสมเด็จฯ ยูเนสโกร่วมถวายเหรียญทอง,” ไทยรัฐ 25 ธันวาคม 2534 : 5.
- “ชัชวาลย์ พรังพวงแก้ว กับงานตกแต่งศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์,” มติชน 2 สิงหาคม 2534 : 7.
- “ชุดไทยพระราชนิยมของสตรี,” สกุลไทย 38 (1966) : 85 ; 23 มิถุนายน 2535.
- พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชวน สิงหกละ ณ วัดเทพศิรินทราวาส 10 พฤศจิกายน 2519. กรุงเทพฯ : อักษรพัฒนา, 2519.
- พัทธพร จารุคร. เสด็จฯ สหรัฐอเมริกา 1985 เพื่อศิลปาชีพพิเศษ. กรุงเทพฯ : 2529.
- “มดหม่อมมีดใจชาวบ้าน,” ไทยรัฐ 19 มกราคม 2535 : 19.
- “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์,” ศิลปากร 25 (4) : 1-21 ; กันยายน 2524.
- “ยกย่องงานศิลปาชีพผลงานชิ้นโบแดง,” ไทยรัฐ 31 มกราคม 2535 : 19.
- รวมใจพิทักษ์ไทย. ศูนย์. สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและงานศิลปาชีพ. กรุงเทพฯ : พายัพ, 2528.
- 100 ปีกระทรวงศึกษาธิการ. พิมพ์เป็นที่ระลึกวันคล้ายวันสถาปนาครบรอบ 100 ปี กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 1 เมษายน 2535. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, 2535.
- วิสุทธิจิตรา อุษชิน. “ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทย เพิ่มรายได้เกษตรกร,” ความรู้คือ ประทีป. 3/27 : 15-22 ; กรกฎาคม - กันยายน 2527.
- ศิลปาชีพ, กอง. มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ เสด็จฯ เยือนยุโรป บุโรพุทโธ ผู้สืบทอดหัตถกรรม,” ไทยรัฐ 31 มกราคม 2535 : 1 และ 22.
- สวนสาธารณะ, กอง กรุงเทพมหานคร. วันต้นไม้ประจำปีแห่งชาติ 2535. กรุงเทพฯ : ป. สัมพันธ์พาณิชย์, 2535, หน้า 1.
- สุนิดา กิตติยากร. “ฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้า,” ลำพองฯ/น รับฝน พ.ศ. 2508. พระนคร : ประชุมช่าง, 2528, หน้า 4-7.
- สุเมธ ดันดีเวชกุล. “บทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรัสในการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติในพื้นที่ชนบทของประเทศ,” เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาเศรษฐกิจ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร 2528 - 2529, หน้า 1, 18 และ 40.
- สุวิทย์ ยอดมณี. “พระมหากษัตริย์ไทยในสายตาชาวโลก,” วารสารไทย 4 (15) : 8-9 ; กรกฎาคม - กันยายน 2527.
- เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. จากฟ้า...สู่ดิน เล่ม 4. กรุงเทพฯ : อักษรไทย, 2533.
- _____ จากฟ้า...สู่ดิน เล่ม 5. กรุงเทพฯ : อักษรไทย, 2533.

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. จากฟ้า...สู่ดิน เล่ม 6. กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
หนังสือสรุปผลงานโครงการพัฒนาเกษตรกรรมเบ็ดเสร็จตามพระราชดำริ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ.
2525 - 2529. ม.ป.ท., 2530.

อัศวิน เทพาคำ. "พระราชกรณียกิจทางสายแพทย์ในชนบท," เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาสังคม-
จิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร 2524-2525, หน้า 1, 26 และ 50.

สัมภาษณ์

จรงจิตต์ ทีชะระ, คุณหญิง. 27 เมษายน 2535 ณ กองราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ส่วนจิตรลดา

สุเมธ ตันติเวชกุล. 4 พฤษภาคม 2535 ณ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ